

TÜRK DİL KURUMUNUN MUHABİR ÜYESİ
PROF. DR. SOLTANŞA ATANIYAZOV'UN ÖZ GEÇMİŞİ
VE İLMÎ ÇALIŞMALARI

Aziz GÖKÇE

Türk dünyasının değerli bilim adamlarından Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov, 25 Ağustos 1934 yılında Hocambaz (Hojambaz [eski adıyla Burdalık]) ilçesinin Gultak köyünde bir çiftçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Gençliği, II. Dünya Savaşı yıllarına rastladığı için, iş hayatına çok küçük yaşta atılmıştır. 1947 yılında Kolhoz Birim Başkanı Yardımcısı, yedinci sınıf öğrencisi iken Gençlik Teşkilâtı Başkanı görevinde bulunmuştur. Yedi yıllık eğitim ve öğrenimini tamamladıktan sonra, Kerki şehrindeki Öğretmenlik Okulunda öğrenimine devam etti. Ardından Çärcew (Çärjew)'deki Pedagoji Enstitüsünde tahsiline devam etti. Her iki okuldaki eğitim ve öğrenimini de üstün başarı ile tamamlayan Ataniyazov, memleketinde yedi yıl süreyle Türkmen Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalışmıştır. Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov'un ilmî çalışmaları, öğretmenlik görevini yürüttüğü dönemde başlamıştır. Kendisi, her yıl vilâyet ve devlet pedagojik yarışmalarına katılmış, bu yarışmalara sunduğu çalışmaları, bazen birincilik, bazen de ikincilik ödülleriyle lâyık görülmüştür. 1959 yılında, bu yoldaki çalışmalarından biri, *Muallimlerin İş Tecribesinden (Mugallumlaryň iş tejribesinden)* adlı derlemede yayımlanmıştır.

1962 yılında, Türkmenistan Bilimler Akademisinin Dil ve Edebiyat Enstitüsünde yüksek lisans sınavını kazanan Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov, kıymetli bilim adamı M. Hamzayev'in danışmanlığında hazırladığı *Güney - Doğu Türkmenistan Toponomisi (Günorta - Gündogar Türkmenistanyň toponomikasy)* adlı yüksek lisans tezini 1966 yılında savunarak mezun olmuştur. Kendisi, 1966 yılından itibaren Türkmenistan Bilimler Akademisinde çalışmalarına devam etmekte olup 1986 yılında üstlendiği Enstitü Terminoloji Müdürü görevini de yürütmektedir.

Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov'un çalışmalarını birkaç dala ayırmak mümkündür.

1. Ad bilimi (onomastik): Toponomi alanında hazırladığı tezini savunduktan sonra, 1968 yılında Türkmenistan üzerine bir toponomi sözlüğü hazırlamıştır. Bu eser, 1970 yılında *Türkmenistanın Toponomik Sözlüğü (Türkmenistanyň toponomik sözlügi)* adıyla yayımlandı. Ataniyazov, toponomi alanındaki denemelerine aslı görevinin dışında da devam etmiştir. Kendisinin bu alandaki çalışmalarından olan *Yerin Dili (Yeriň dili, 1971)*, *Türkmenistanın Coğrafik Adlarının Sözlüğü (Türkmenistanyň geografik atlarynyň düşündirişli sözlügi, 1980)*, *Türkmenistanın Toponomisi (Türkmenistanyň toponomiýasy, 1981)*, *Söz Mülküne Şeyahat (Söz mülküne syjahat, 1984)* adlı eserleri yayımlanmıştır. Ataniyazov'un bu çalışmaları, sadece ülkesinde değil, yurt dışında da büyük ilgi ile karşılanmış, çalışmalarından dördü Türkmenistan Devlet Ödülüne lâyık görülmüştür.

Türkmenistan'da yürütülen gerek toponomi gerek antroponomi çalışmalarında, Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov'un katkıları büyüktür. Buna örnek olarak bizat kendisi tarafından hazırlanan ve daha sonra yayımlanan *Adın Ne? (Adyň nime?, 1978)* adlı çalışma ile üç kişilik bir ekiple Pasaport İdaresi çalışanları için hazırladığı *Türkmen Şahıs Adlarının Rehberi'ni (Türkmen adam atlarynyň sprawoçniği. Praktiki gollanma, 1989)* verebiliriz. Yedi bin kadar ismi ele aldığı *Türkmen Şahıs Adlarının Açıklamalı Sözlüğü (Türkmen adam atlarynyň düşündirişli sözlügi)* de 1992 yılında, *Türkmen Şahıs Adları (Türkmen adam atlary)* 1995 yılında yayımlanmıştır.

Türkmenistan'da yürütülen etnonim (soy-oymak adları) çalışmalarında da Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov'un adına rastlıyoruz. Bu alanda, 3.300 civarında Türkmen soy ve oymak adını incelediği *Türkmen Etnonimlerinin Sözlüğü (Slovar Turkmenskikh etnonimov)*'nü Rusça olarak 1988 yılında, *Şecere. Türkmenin Soy Ağacı (Şejere. Türkmeniň nesil daragty)* adlı çalışmasını da 1994 yılında yayımlattı.

Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov, *Türkmen Dilinde Etnonimler* adlı doktora tezini 1990 yılında savunarak "Filoloji Bilimleri Doktoru" unvanını almıştır.

2. Lehçe bilimi (diyalektoloji): S. Ataniyazov, 13 yıl boyunca Enstitünün Diyalektoloji Bölümünde çalışarak Türkmenistan ve eski Sovyetler Birliği dahilindeki ülkelerde yaşayan Türkmenlerin konuşma dillerini aydınlatan *Türkmen Dilinin Diyalektolojik Atlası*'nın çalışmalarına katıldı. Kendisinin başkanlığında hazırlanan *Türkmen Dilinin Küçük Diyalektolojik Sözlüğü (Türkmen diliniň gysgaça dialektologik sözlügi)* buradaki çalışmalarının bir ürünü olarak yayımlandı.

3. Eğitim ve öğretim: S. Ataniyazov, bir öğretmen olduğu için liseler ve yüksek öğretim kurumları ile yakın münasebetlerde bulunmuştur. Hâlen "Gülruh" adlı kız okulunda "Edep" dersini vermektedir. 1988 yılında "Türkmen Dili" ders kitabını hazırlayan ekibe katılmıştır. Bugüne kadar onun katkıları ile adı geçen dersin lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar için hazırlanarak yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra, Türkmen dilini okutma yöntemleri ile ilgili kitaplar da S. Ataniyazov'un katkılarıyla kaleme alınmıştır. Eğitim - öğretim çalışmalarına Türkmenistan istiklâline kavuştuktan sonra da devam eden Ataniyazov'un *Edepname* (1992) adlı kitabı, Türkmenistan'daki okullarda okutulmakta olan "Edep" dersleri için temel kaynaktır.

Bu yazımızda değindiğimiz ilmî çalışmaları, Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov'un gerek Türkmenistan'da gerek dünyada tanınmış bilim adamları arasında yer almasını sağlamıştır. Kendisi, özellikle diyalektoloji ve onomastik alanındaki çalışmalarını sağlam temelleri dayandırmak için, yerinde malzeme tespit etme ve toplama yöntemini tercih etmiştir. Bu amaçla sadece Türkmenistan'ın vilâyet ve köylerinin tamamını gezmekle kalmayıp Özbekistan'da, Tacikistan'da, Karakalpakistan'da, Azerbaycan'da, Kazakistan'da, ve Rusya'nın Stavropol ile Astrahan bölgelerinde yerleşmiş olan Türkmenleri ve köylerini tek tek ziyaret etmiş, buralardan pek çok diyalektolojik, etnografik ve onomastik malzeme derlemiştir.

Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov, ilmî faaliyetleri sebebiyle pek çok ülkeyi ziyaret etmiştir. 1982 yılında Almanya'da düzenlenen XV. *Uluslar Arası Onomastik Kongresinde* "Mahtumkulunun Eserlerinde Onomastik" ("Magtymgulynyň

eserlerinde onomastika"), 1994 yılında Türkiye'de (Ankara) düzenlenen *Türk Yazı Dili Sempozyumunda* "Terimler", 1997 yılının Mayıs ayında yine Türkiye'de (Karaman) yapılan *Tarih Boyunca Türk Dili* adlı konferansta "Türkmen Onomastiğinde Eski Saklardan Kalan İzler" ("Türkmen onomastikasynda gadymy Saklardan galan yzlar") başlıklı bildiri ve konuşmalarını sunmuştur.

S. Ataniyazov, bugüne kadar yirmi yedi kitap, yüz civarında ilmî makale, binden fazla gazete makalesi yazmıştır. Bunların yanı sıra, radyo ve televizyonda yaptığı konuşmalarla da kendisini halkına tanıtır kabul ettirmiş bir bilim adamıdır. Onun bu gayretli çalışmaları Türkmenistan Cumhurbaşkanı Sapar Murat Niyazov'un da dikkatini çekmiş ve S. Ataniyazov'u "İnsanperverliğin Sarpası" adlı madalya ile tâziz etmiştir.

Bağımsız Türkmenistan'ın ikbali ve bekası için bu davaya inanmış bilim adamları yetiştirmek, S. Ataniyazov'un uğraş verdiği bir başka alandır. Hâlen Türkmenistan'da lisans üstü öğrenime devam etmekte olan pek çok genç, Ataniyazov'un kılavuzluğunda, bilim denizinde yol almaktadır.

Onun milleti, ülkesi ve bilim dünyası için bugüne kadar verdiği mücadeleleri, yürüttüğü araştırmaları ve yayımladığı kıymetli çalışmaları karşılıksız kalmamış, 1983 yılında "Türkmenistan Devlet Ödülü"nü hak etmiş, 1990 yılında Filoloji Bilimleri Doktoru unvanını almış, ardından 1993 yılında Türkmenistan Bilimler Akademisi üyeliğine seçilmiş, 1994 yılında profesör ve "Türkmenistan'ın Bilimde Üstün Başarıya Ulaşmış Âlimi" unvanını almıştır. Kendisi, bu üstün gayretleri sebebiyle eski SSCB'nin bağımsız ve Türkmenistan Cumhuriyetinin beş madalyası ile ödüllendirilmiştir.

Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov, sadece ülkesinde değil, Türkiye Cumhuriyetinde de tanınmış bir bilim adamı olup hâlen Türk Dil Kurumunun muhabir üyesi olarak Türkoloji araştırmalarına katkıda bulunmak üzere çalışmalarına devam etmektedir.

Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov'un Eserleri ve Muhtevaları

1. *Güney-Doğu Türkmenistanın Toponomisi*, yüksek lisans tezi, Aşkabat 1966, (*Toponomika Yugo - Vostochnogo Türkmenistana*, Avtoreferat kandidatskoy dissertasii, Aşkabat, 1966).

2. *Türkmenistanın Toponomik Sözlüğü*, Aşkabat, İlim, 1970, (*Türkmenistanyň toponomik sözlügi*, Aşkabat, İlim, 1970).

Bu eserde, Türkmenistan'daki coğrafi isimlerin otuz bininin (30.000) anlamlarına yer verilmiştir.

3. *Türkmenistanın Coğrafi Adlarının Açıklamalı Sözlüğü* (*Türkmenistanyň geografik atlarynyň düşündirişli sözlügi*, 1980).

Sözlük, Türkmenistan'da Özbekistan'da, Rusya'da, Tacikistan'da ve Azerbaycan'da Türkmenlerin yaşadığı yerlere ait yedi bin (7.000) civarında yer adını ihtiva etmektedir.

4. *Yerin Dili*, Aşkabat, 1971, (*Yerin dili*, Aşkabat, 1971).

S. Ataniyazov tarafından çocuklar için kaleme alınmış olan bu eserde, coğrafi isimlerin ilmî yönlerini sade bir üslûp ve dille anlatılmıştır.

5. *Türkmenistanın Toponomisi*, Aşkabat, İlim, 1981, (*Türkmenistanyň toponomiýasy*, Aşkabat, İlim, 1981).

Bu çalışmada, Türkmenistan'daki coğrafi isimler dil ve tarih açısından incelenmiştir.

6. *Söz Mülküne Seyahat*, Aşkabat, Maarif, 1984, (*Söz mülküne syýahat*, Aşkabat, Magarif, 1984).

Sözlük formunda hazırlanan bu kitapta, Türkmen okullarında okutulan tarih, coğrafya gibi derslerde çok sık bahsedilen coğrafi isimlerin binlercesinin anlamı verilmiştir. Eserde, sadece Türkmenistan ile ilgili coğrafi adlara değil, komşu devletlerin de yer yurt isimlerine yer verilmiştir.

7. *Türkmenistanın Vilâyetlerinin, Çevresinin, Kasabalarının ve Obalarının Adları. Türkmen, Rus ve İngiliz Dillerinde Yazılışa Göre Kullanma*, Aşkabat, Ruh, 1995, (*Türkmenistanyň velayatlarınıň, etraplarınıň, şherçeleriniň ve obalarınıň adlary. Türkmen, rus ve iñlis dillerinde yazılışı boyunca gollanma*, Aşkabat: Ruh, 1995).

Eser, S. Ataniyazov'un da yer aldığı üç kişilik bir ekibin ürünüdür. Adından da anlaşılacağı üzere, Türkmenistan'ın yerleşim birimlerinin Türkmen, Rus ve İngiliz dillerinde doğru olarak yazılmalarını sağlamak amacıyla hazırlanmış bir kılavuzdur.

8. *Adın Ne?*, Aşkabat, Maarif, 1978, (*Adiň näme?*, Aşkabat, Magarif, 1978).

Çocuklar için hazırlanan bu kitapta, şahıs adlarının konuşundaki gelenek ve göreneğin etkisi konu edilmekte olup şahıs adlarının manalarına da yer verilmiştir.

9. *Türkmen Şahıs Adlarının Rehberi. Pratik Kullanma*, Aşkabat, 1989. (*Türkmen adam atlarynyň sprawoçnigi. Praktiki gollanma*, Aşkabat, 1989).

Pasaport İdaresi çalışanları için özel olarak hazırlanmış olan bu kitap, Türkmen şahıs adlarının ve soyadlarının Türkmen ve Rus dillerinde doğru yazılışlarını gösteren bir kılavuzdur.

10. *Türkmen Şahıs Adları*, Aşkabat, Ruh, 1995, (*Türkmen adam atlary*, Aşkabat, Ruh, 1995).

Bu eser de, Pasaport İdaresi çalışanları için hazırlanmış bir kılavuzdur. Kılavuzda, yeni Türkmen alfabesi ile Türkmen şahıs adlarının Rusça ve İngilizcede doğru yazılışları gösterilmiştir.

11. *Türkmen Şahıs Adlarının Açıklamalı Sözlüğü*, Aşkabat, 1992, (*Türkmen adam atlarynyň düşündirişli sözlügi*, Aşkabat 1992).

Eserde, Türkmen şahıs adlarının yeni bin (7.000) kadarının konma sebepleri açıklanıp anlamları verilmiştir.

12. *Türkmen Dilinde Etnonimler*, doktora tezi, Aşkabat, İlim, 1990, (*Etnonimiy v turkmenskom yazıke*, Avtoreferat doktorskoy dissertasii, Aşkabat, İlim, 1990).

13. *Türkmen Dilinde Etnonimler*, Aşkabat, 1994, (*Etnonimiy v turkmenskom yazıke*, Aşkabat, 1994).

Doktora tezi ile aynı adı taşıyan bu çalışmada, S. Ataniyazov, Türkmen etnonimlerini dil ve etnografya açısından ele almıştır.

14. *Türkmen Etnonimlerinin Sözlüğü*, Aşkabat, 1988, (*Slovar Turkmenskih etnonimov*, Aşkabat, 1988).

Rus dilinde hazırlanmış olan bu sözlükte, üç bin yüz (3.300) civarında Türkmen etnoniminin tarihî gelişimi ve anlamları işlenmiştir.

15. *Şecere. Türkmen Soy Ağacı*, Aşkabat, Turan-I, 1994, (*Şejere. Türkmeniň nesil daragty*, Aşkabat, Turan-I, 1994).

Kitapta, Türkmen boy ve aşiret adlarının üç yüz (300) kadarının tarihî gelişimi anlatılmış olup, son kısmında önemli Türkmen boylarının soy ağacı verilmiştir.

16. *Sakar İli*, Aşkabat, Ruh, 1996, (*Sakar İli*, Aşkabat, Ruh, 1996).

Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov, bu çalışmasında, Sakar boyunun tarihi, şivesi ve etnik yapısının yanı sıra Sakarlardan çıkmış mühim şahsiyetler hakkında geniş bilgilere yer vermiştir.

17. *Pıgam Azımov*, Biyobibliyografya, Aşkabat, 1984, (*Pıgam Azımov*, Biobibliografiya, Aşkabat, 1984).

18. *Pıgam Azımov*, Biyobibliyografya, Aşkabat, 1990, (*Pıgam Azımov*, Biobibliografiya, Aşkabat, 1990).

Aynı adlı iki çalışmada da Türk Dil Kurumunun Muhabir Üyesi Pıgam Azımov'un öz geçmişi ve yayımlanmış eserleri hakkında geniş bilgilere yer verilmiştir.

19. *Türkmenistanın Kısaca Diyalogik Sözlüğü*, Aşkabat, İlim, 1977, (*Türkmenistanıñ gısgaça diyalogik sözlügi*, Aşkabat, İlim, 1977).

20. *Diyalogik Söz Varlığı*, Aşkabat, İlim, 1980, (*Dialekt leksikası*, Aşkabat, 1980).

Her iki eserde de halktan derlenen kelimelerin sözlüğü yapılmış olup *Diyalogik Söz Varlığı* (*Dialekt leksikası*) adlı eserde, derlenmiş olan bu söz varlıkları çeşitli açılardan değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

21. *Rusça - Türkmence Kısalma Sözlüğü*, Aşkabat, İlim, 1985, (*Rusko-türkmenkiy slovar sokraşeny*, Aşkabat, İlim, 1985).

Sözlük, üç kişilik bir ekibin ortak çalışmasıdır. Rusçadaki kısaltmaların Türkmence tercüme yer almaktadır.

22. *Türkmen Dili, VII. sınıflar için ders kitabı*, Aşkabat, Maarif, 1993, (*Türkmen dili, VII klas için okuv kitabı*, Aşkabat, Magarif, 1993).

Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov'un üç kişi ile ortaklaşa lise birinci sınıflar için hazırladığı ders kitabıdır.

23. *Türkmen Dili, VIII. sınıflar için ders kitabı*, Aşkabat, Maarif, 1995, (*Türkmen dili, VIII klas için okuv kitabı*, Aşkabat, Magarif, 1995).

24. *Türkmen Dili, IX. sınıflar için ders kitabı*, Aşkabat, Maarif, 1989, (*Türkmen dili, IX klas için okuv kitabı*, Aşkabat, Magarif, 1989).

25. *Türkmen Dilinden Metodik Kullanma*, Aşkabat, Maarif, 1988. (*Türkmen dilinden metodik gollanma*, Aşkabat, Magarif, 1988).

Üç kişilik bir ekibin ortak çalışması olan bu kitap, lise öğrencilerine Türkmen dili dersi veren öğretmenlere başvuru kaynağı olarak hazırlanmıştır.

26. *Edepname*, Aşkabat, Ruh, 1992 (*Edepnama*, Aşkabat, Ruh, 1992).

Kitap, gençlere ahlâk kurallarını öğretmenin yanı sıra, "toplumda nasıl davranmalı ve nasıl iyi bir insan olunur" sorularını cevaplayan bilgilerle dolu bir kılavuzdur.

Burada, hayatından ve eserlerinden kısaca bahsettiğimiz Prof. Dr. Soltanşa Ataniyazov, hem ülkesinin hem de Türklük dünyasının örnek alınacak bilim adamlarından olup bugüne kadar yürüttüğü eğitim - öğretim faaliyetlerinin yanı sıra, yayınladığı pek çok eser ile sahasına hâkim, ülkesi için canla başla çalışması ile iyi bir insan ve vatandaş olduğunu ispatlamıştır. Kendisine üstün başarılarının devam etmesi dileklerimizle birlikte Türklük dünyasına ve Türkolojiye hizmet edecek yayınlarının da her geçen gün artmasını temenni ediyoruz.